

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342.7

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ НОРМ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ ЩОДО ЛГБТІ-СПІЛЬНОТИ: ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Батанов О. В., д. ю. н., професор, провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Товпеко Я. К., к. ю. н., асистент проекту «Пілотування сталої моделі надання життєво важливих послуг для ключових груп населення та людей, які живуть з ВІЛ на місцевому рівні у м. Києві» БО «100 відсотків життя. Київський регіон» (Україна)

Батанов О. В., Товпеко Я. К. Реалізація конституційно-правових норм про права людини щодо ЛГБТІ-спільноти: політичні та правові аспекти

Статтю присвячено дослідженню процесу становлення та реалізації прав осіб, що належать до ЛГБТІ-спільноти у сучасному світі у контексті глобалізації. Стверджується, що глобалізація як об'єктивний і неминучий процес для будь-якої з країн зумовлює орієнтацію й України на інтеграцію до міжнародної спільноти та включення в глобалізаційні процеси загальнопланетарного масштабу в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Виділено основні сутнісні аспекти процесу глобалізації з точки зору інституціоналізації та конституювання прав осіб, що належать до ЛГБТІ-спільноти.

Досліджуються проблеми ідентичності як самовизначення, самоідентифікації особи в якості представника певної соціальної групи в контексті прав осіб, що належать до ЛГБТІ-спільноти. Обґрунтовується, що сама по собі ідентичність не може бути підставою дискримінації. Акцентується увага на важливості безпосередньої реалізації принципу поваги до ідентичності особи, протидії та запобігання маргіналізації та демонізації меншин.

Зазначається, що акти з прав людини міжнародного значення і законодавства переважної більшості країн світу, в тому числі й України, ґрунтуються на принципах справедливості, рівності та недискримінації. Автори обґрунтовують положення про те, що відсутність діючого механізму захисту прав людини і заборони дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації як на міжнародному, так і на регіональному рівнях, неминуче суперечитиме ідеям правової соціальної держави та громадянського суспільства. У зв'язку з цим робиться висновок, що розробка ефективного механізму захисту прав людини і заборона дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації є нагальними завданнями сьогодення.

Ключові слова: сексуальна орієнтація, права людини, законодавство, дискримінація, демократизація, міжнародні стандарти прав людини.

Batanov O., Tovpeko Y. Implementation of constitutional and legal norms on human rights regarding the LGBTI community: political and legal aspects

The article is devoted research of becoming and realization of human rights for LGBTI in the modern world in the context of globalization. It becomes firmly established that globalization as an objective and inevitable process for any of countries predetermines the orientation of Ukraine on integration with international association and including in the global processes of planetary scale in all spheres of vital functions of society. The basic essence aspects of process of globalization are selected from point of institutionalizations and constitutionalizations of human rights for LGBTI.

In the article is investigated the concept and nature of identity as self-determination, self-identification as a representative of a particular social group in the context of the human rights for LGBTI. It is proved that the identity itself cannot be a basis for discrimination. Attention is drawn to the importance of the immediate implementation of the principle of respect for the identity of the person, combating and prevention of marginalization and demonization of minorities.

It is reported that acts on human rights of international importance and legislation of the most countries of the world, including Ukraine, are based on the principles of justice, equality and non-discrimination. The authors justifies the position that the lack of effective mechanism of protection of human rights and non-discrimination based on sexual orientation both at international and regional levels inevitably conflict with the ideas of social legal state and civil society. In this regard, it is concluded that the development of an effective human rights protection mechanism and prohibition of discrimination based on sexual orientation are a significant target to achieve.

Key words: sexual orientation, human rights, legislation, discrimination, democratization, international human rights standards.

Однією з найскладніших у теорії та практиці міжнародного та національного гуманітарного права є проблема прав меншин. Втім було б помилкою розглядати питання меншин визначально як проблеми, що неодмінно загрожують конфліктами та нестабільністю. Навпаки, повноправна і повноцінна участь меншин у житті суспільства є важливою умовою розвитку будь-якої країни, а також важливим фактором в міжнародному співробітництві. Питання меншин – масштабна та складна галузь теоретичних дискусій та практичної політики. Більш того, вона не може бути відокремлена від інших тематичних галузей, таких як громадянська інтеграція, мультикультуралізм, подолання та ліквідація дискримінації, розвиток міжкультурного діалогу та толерантності. Необхідність у розумінні та повазі культурної, етнічної та мовної неоднорідності населення виникає та усвідомлюється практично у будь-якій країні, а вміння знаходити та проводити в життя стратегії, які гарантують співіснування людей різного походження, кольору шкіри, мови або релігії, є об'єктивною вимогою, яке сучасне життя пред'являє будь-якому суспільству [1, с. 6].

У світовій практиці інституціоналізація та конституювання прав меншин протягом всієї еволюції соціально-політичної організації є суперечливим та неоднозначним процесом, який породжує численні стереотипи, комплекси, негативні установки та конфліктогенні ситуації. Конституційно-правова регламентація прав відповідних соціальних груп носила фрагментарний та вкрай суперечливий характер, переважно методом тотального ігнорування або через призму їх протиставлення правам більшості. По суті, десь до XIX ст. меншини репрезентувалися у конституційно-правовому вимірі з позиції прав більшості, виключно за логікою ворожих, асоціальних, девіантних явищ та процесів, яких офіційні інституції ігнорували та цілеспрямовано відкидали на позиції соціальних аутсайдерів та підпорядкованих суб'єктів, відмовляючи, тим самим, у праві на самобутність та громадянську, політичну та соціально-культурну самоідентифікацію.

Як правило, демонізація меншин державою супроводжувалася використанням широкого спектру дискримінаційних механізмів – від психологічного впливу до фізичного насилля – інквізиція, сексизм, расизм, андроцентризм и т. п. Однак, в середині XIX ст. у деяких західних державах можна спостерігати активізацію меншин, які почали заявляти про прагнення до автономізації від більшості та захисті своїх прав у фарватері емансипаторського руху, який став одночасно й інструментом, і суб'єктом поступової інституціоналізації та конституювання прав міноритарних груп (англ. *minority*; нім. *Minderheit* – менше половини будь-якої сукупності) – соціально значущих частин населення, які відрізняються за національністю, релігійними, мовними та іншими ознаками від домінуючої більшості або частини населення, яка незалежно від її чисельності зазнає дискримінації.

Основною стратегією цими соціальними групами був обраний курс на формування позитивної ідентичності та зняття з себе негативних ярликів – «чужинець», «ворог», «перверс», «маргінал», «недолюдина» тощо, за допомогою суспільно-політичної боротьби у вигляді різних тактичних моделей – від мирних маніфестацій, зборів, походів, парадів до неконвенційних форм протесту. Прагнення меншин до інституціоналізації та конституювання своїх прав, активній публічній участі у суспільно-політичному житті веде їх до легітимації свого статусу, можливості самовираження, визнання, закріплення, реалізації та захисту групових інтересів, поряд з більшістю.

Особливий розмах деміфологізація меншин набуває у XX ст. – в період розквіту націй-держав, масштабної боротьби за деколонізацію, демократизації патріархатних укладів, трансформації авторитарних політичних режимів в Латинський Америці, Північній та Східній Європі. В умовах сучасних глобальних трансформацій, за ініціативою провідних західних держав, центральне місце в публічній політиці починають займати гуманістичні цінності, які акцентують увагу на індивіді як вищій соціальній цінності, яка володіє невідчужуваними громадянськими правами та незалежною від держави приватною сферою.

У цьому контексті своєрідним мегатрендом стає принцип толерантності щодо меншин та соціальних груп, консолідованих за ознакою мови, раси, віросповідання, гендеру або сексуальної орієнтації. Соціальна толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння, витривалість) – це соціологічний термін, який означає терпимість до іншого світогляду, образу життя, поведінки, традицій та звичаїв, віросповіданню, національності. Соціальна толерантність полягає в усвідомленні та наданні іншим їх права жити відповідно до власного світогляду та служити цінностям їх самобутньої культури. Соціальна толерантність означає сприйняття, правильне розуміння та повагу інших культур, способів самовираження та прояву людської індивідуальності, в тому числі в етнонаціональній та конфесійній сфері, сфері гендерних та міжстатевих відносин. Саме тому толерантне відношення розглядається як соціальна цінність, яка забезпечує права людини, свободу і безпеку, а формування даного поняття часто пов'язують з гуманістичними ідеалами.

Роль і значення толерантності у суспільстві витікає із її сутності. Вона є однією із основних цінностей сучасного демократичного суспільства, універсальність якої пов'язана з посиленням глобалізаційних тенденцій, з одного боку, та прагненням до збереження власної ідентичності, з іншого. Толерантність об'єктивно необхідна як обов'язковий регулятивний засіб, як багатопланово діюча «організуюча сила» у розвитку суспільства та соціальної свідомості, що дозволяє розглядати її як структуроутворюючий компонент в організації та функціонуванні суспільства. Отже, істинним має бути розуміння того, що толерантне ставлення один до одного, солідарність, діалог та взаєморозуміння мають стати нормою поведінки і дій усіх без винятку людей, політичних партій, громадських організацій і рухів, держав та їх інститутів [9, с. 7].

У цьому контексті, однією з найбільш складних, суперечливих та таких що вкрай неоднозначно сприймаються та вирішуються у сучасному світі, є проблема прав сексуальних меншин, або прав людей за ознакою сексуальної орієнтації та сексуальної ідентичності. Причин тому багато. Протягом століть, з моменту деформації античної цивілізації та популяризації християнства, гомосексуали піддавалися перманентній дискримінації (інквізиція, кримінальні переслідування «содомітів» тощо) з боку офіційних інституцій, детермінованих конформізмом більшості. Первинно ідеологічне обґрунтування такої стигматизації культивували теологи, та, з

часом, юристи і медики (особливо, психіатри), які відносили представників гей-спільноти до асоціальних, маргінальних, деградаційних елементів, які є політичними аутсайдерами. Як і практика сегрегації афроамериканців у США, або результати расових війн в Африці, дискримінація гомосексуалів повною мірою розкриває дію механізмів виключення «чужинців» – «не таких, як ми», а, слід, «ворогів», з якими необхідно боротися.

Однак, по мірі посилення емансипаторського мейнстріму у XIX – початку XX ст. ст., сексуальні меншини поступово включаються у «політичний конфлікт» (за К. Шмиттом), насамперед, у Німеччині (К. Ульрихс, М. Хиршфельд), вимагаючи скасувати кримінальне переслідування на основі сексуальної орієнтації, та Англії (Х. Елліс, Е. Карпентер, В. Вулф та ін.), де інтелектуали та представники богеми встали в опозицію вікторіанському пуританізму, декларуючи свободу інтимної сфери [2, с. 25–26].

Втім, попри те, що майже усе XX ст. пройшло під прапором боротьби сексуальних меншин за свої права, й сьогодні залишається чимало проблем у даній сфері. Так, як зазначається у Вступі до Джок'якертських принципів [3, с. 6], «порушення прав осіб за ознакою їх дійсної або уявної сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності є загальносвітовою або укоріненою практикою, яка викликає серйозну занепокоєність. Такі порушення включають позасудові розправи, катування та недозволене поведіння, сексуальні посягання та згвалтування, втручання у приватне життя, свавільне затримання, позбавлення можливості отримання роботи та освіти, а також серйозну дискримінацію у користуванні іншими правами і свободами. Ці порушення нерідко ускладнюються іншими формами насилля, ненависті, дискримінації та відторгнення, в тому числі за ознакою раси, віку, релігії, інвалідності, економічного або соціального положення або іншої обставини. У багатьох державах та суспільствах норми у галузі гендерної ідентичності і сексуальної орієнтації нав'язуються людям за допомогою звичаїв, законів та насилля, та здійснюються спроби контролювати міжособистісні відносини та самоідентифікацію. Поліцейське відношення до сексуальності залишається одним із головних факторів насилля, що продовжується за гендерною ознакою та гендерної нерівності, що зберігається».

Досить часто, проти лесбійок, геїв, бісексуалів і транссексуалів різного віку у різних країнах грубо порушують фундаментальні права людини через глибоко вкорінені гомофобні та трансфобні настрої, що поєднуються із відсутністю достатнього правового захисту проти дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та статевої приналежності. Ці люди відчувають дискримінацію на ринку праці, у школах та лікарнях, жорстокому поведінні, а іноді і повному відреченні своїми близькими. Вони піддаються фізичним атакам – побиттю, сексуальним згвалтуванням, катуванню та вбивствам. У багатьох країнах, кримінальне законодавство забороняє одностатеві шлюби шляхом арешту, судового переслідування, ув'язнення, а у деяких країнах діє смертна кара.

Занепокоєння про ці та інші споріднені порушення прав людини були неоднократно виражені механізмом ООН з прав людини ще із початку 90-х років XX ст. Ці механізми передбачали договірні органи, створені для контролю за дотриманням державою міжнародних договорів з прав людини, а також спеціальних доповідачів та інших незалежних експертів, призначених Радою ООН з прав людини для розслідування та доповіді про нагальні потреби у галузі захисту прав людини [10].

Починаючи з 2003 року 17 травня офіційно відзначається як Міжнародний день боротьби з гомофобією. Цей день було обрано для захисту прав представників нетрадиційної сексуальної орієнтації в зв'язку з тим, що 17 травня 1990 року Генеральна асамблея Всесвітньої організації охорони здоров'я виключила гомосексуальність зі списку психічних захворювань. Головним ідеологом Міжнародного дня боротьби з гомофобією був французький письменник і вчений Луї-Жорж Тен. Основним завданням цього мало стати привернення суспільної уваги до геїв, лесбійок, бісексуалів і транссексуалів, особливо в тих країнах, де питання сексуальності досі перебуває під забороною, а сексуальні меншини зазнають дискримінації. Для заснування Міжнародного дня боротьби з гомофобією була підписана петиція до ООН і всіх держав.

Протягом останніх років Міжнародний день протистояння гомофобії офіційно було визнано у Великобританії, Франції, Мексиці, Бельгії, Бразилії, Коста-Ріці, Люксембурзі та інших країнах. Попри ці тенденції, у ряді африканських країн одностатеві сексуальні стосунки досі криміналізовані відповідно до чинного законодавства. Більш того, серед представників органів державної влади спостерігається тенденція закликів до посилення кримінальної відповідальності за дані дії. Так, наприклад, 14 жовтня 2009 р. член парламенту Уганди Давід Бахаті запропонував законопроект Антигомосексуального Білгу [31]. Відповідно до вступної частини Білгу (Memorandum, п. 1.1. «Принципи»), його метою є формування спрямованого на захист традиційної сім'ї консолідованого законодавства шляхом встановлення заборони будь-яких стосунків між особами однієї статі, заборони заохочення чи визнання таких сексуальних стосунків публічними чи іншими інституціями за підтримки будь-якої владної структури в Уганді чи будь-якої недержавної громадської організації на території чи за межами країни.

Слід зазначити, що до другої половини XX ст. в англійській мові не існувало терміна, який би адекватно позначав людей, чия орієнтація відрізняється від гетеросексуальної, і при цьому не носив би негативного забарвлення. Найбільш нейтральний термін – третя стать (англ. «third gender») був запропонований ще в 1860-х роках, але не прижився в науковій літературі [32]. На сьогодні термін «третя стать» використовується не для позначення осіб, що вирізняються своєю сексуальною орієнтацією (лесбійок, геїв, бісексуалів та ін.), а інтерсексуалів (осіб, організм яких характеризується наявністю біологічних ознак обох статей, причому ці ознаки є неповністю розвиненими, проміжними) в контексті права на юридичне визнання гендеру, зокрема, права не визначати себе жінкою або чоловіком в актових записках цивільного стану.

Найбільш поширеним і широким загальним збірним терміном, що використовується для позначення людей з різними варіантами сексуальної орієнтації або сексуальної ідентичності є поняття «сексуальні меншини». Вперше дане поняття було вжите в кінці 1960-х р. у праці Ларса Уллерстама «Еротичні меншини: шведський погляд» [33]

для характеристики сукупності людей, які своєю сексуальною поведінкою, орієнтацією, способом життя вирізняються від «гетеросексуальної більшості». Термін «сексуальні меншини» було запроваджено за аналогією з поняттям «етнічні меншини» на позначення групи громадян, які потребують захисту державою своїх інтересів поряд з інтересами більшості.

Загальноновизнаними, загальноприйнятими і абсолютно нейтральними термінами для гомосексуалів є «гей» для чоловіка та «лесбійка» для жінки. Слово «гомосексуаліст», яке донедавна було найпоширенішим для позначення людей негетеросексуальної орієнтації, вважається некоректним (навіть дискримінаційним, адже апелює до минулого, пов'язаного з криміналізацією гомосексуальної чоловічої поведінки).

Іншим невдалим і некоректним терміном, який часто застосовується щодо гомосексуалів є «нетрадиційна орієнтація». Недоцільність вживання даного поняття обумовлюється рядом факторів. По-перше, будь-яка сексуальна орієнтація не належить до традицій, а, по-друге, всі варіанти сексуальної орієнтації відзначаються не тільки з самого початку відомої історії людства, але й навіть у тваринному світі. Отже, більш коректним є вживання термінів «гомосексуальна орієнтація» та «бісексуальна орієнтація».

На підставі вищезазначеного, коректними термінами-самоназвами і такими, використання яких вбачається доцільним у контексті даного дослідження на позначення осіб, що вирізняються своєю сексуальною орієнтацією, є терміни: «гомосексуал», «гей», «гомосексуалка», «лесбійка», «гомосексуальна орієнтація», «негетеросексуальна орієнтація». Для позначення людей з невизначеною статтю, які поєднують біологічні ознаки обох статей та часто мають особливу, окрему, гендерну ідентичність, термін «гермафродит» наразі також вважається застарілим та політично некоректним. Правильним терміном на позначення зазначених осіб є «інтерсексуал».

З 90-х років ХХ ст. в англійській мові виник акронім для позначення соціальної групи лесбійок (Lesbian), геїв (Gay), бісексуалів (Bisexual) і трансгендерів (Transgender) – ЛГБТ. Абревіатура була прийнята як самоназва людей, які об'єднуються на основі їхньої негетеросексуальної орієнтації та нецігендерності, більшістю громадських організацій та ЗМІ в США та деяких інших англосовієтських державах, а пізніше в більшості держав світу. Пізніше інтерсексуалами було запропоновано розширений термін «ЛГБТІ» на підкреслення приналежності до відповідної соціальної групи.

Варто зазначити, експерти вважають застосування одного з найпоширеніших на сьогодні термінів на позначення ЛГБТІ – «сексуальні меншини» – некоректним, коли йдеться саме про ЛГБТІ-спільноту (лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери, інтерсексуали), адже через невизначеність цього терміна він може включати до себе людей з надто розмаїтими сексуальними вподобаннями, що не стосується сексуальної чи гендерної орієнтації [7]. При цьому, називаючи себе відповідним чином, представники даної соціальної групи підкреслюють гетеросексуальність більшості людей, що в результаті психологічно і морально сприймається як єдиний і поширений варіант норми, а це, в свою чергу, сприяє патологізації інших варіантів сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності та визнанню їх ненормальними. Зазначається, що, наголошуючи на однорідній сексуальній більшості, термін «сексуальні меншини» ставить ЛГБТІ в певну опозицію щодо суспільства [23]. Таким чином, за іншою позицією термін «сексуальні меншини» завідомо окреслює ЛГБТІ-спільноту поза певною більшістю.

Отже, термін ЛГБТІ на позначення людей з різними варіантами сексуальної орієнтації або сексуальної ідентичності видається найбільш нейтральним і коректним. При цьому на сьогодні поняття «сексуальні меншини» також є поширеним і використовується зарубіжними державними установами і міжнародними організаціями (в тому числі ООН і спеціалізованими установами), вживається у рішеннях Європейського Суду з прав людини, є широко вживаним у науковій літературі з прав людини тощо [24].

Слід зазначити, що повага до іншої ідентичності, визнання її права на існування та мирне співіснування неоднорідних ідентичностей в межах одного соціуму є основою сучасної концепції прав людини. Сучасні глобалізаційні процеси посилюють фрагментацію і локалізацію світу, етнополітичну суверенізацію та культурну сегментацію, що ставить на порядок денний питання про мультикультуралізм сучасного суспільства і толерантність як мистецтво жити разом, поважати іншу думку, іншу мову, іншу релігію, інші традиції тощо [8].

Лише право є тим регулятором соціальної взаємодії, що спрямоване на утвердження рівності, толерантності та поваги до честі й гідності кожного, здатне не тільки заохочувати та пропагувати мультикультуралізм, плюралізм і захист прав кожного, а й здійснювати поновлення порушеного права у межах і порядку, визначеному законом, і притягнути відповідного порушника до відповідальності за вчинене правопорушення. Будучи сформованим у державноорганізованому суспільстві як основний нормативний регулятор суспільних відносин, право передбачає природно-правову і позитивно-правову іпостасі праворозуміння. Саме з ідеї природного права, яке є правом людини на життя і свободу виходячи із самої біологічної основи існування, й випливає вимога рівності, справедливості, недискримінації, в тому числі й за ознакою сексуальної орієнтації.

Повага до прав людини, рівність та плюралізм є найвищими критеріями розвиненості людської цивілізації. При цьому рівень сприяння захисту і реалізації прав саме вразливих верств населення є найкращим показником реального здійснення принципів непорушності та гарантованості прав людини, ступеню їх захищеності, а також толерантності суспільства. ЛГБТІ, будучи соціальною групою з відмінною ідентичністю, не вимагають надання їм окремих нових за формальними ознаками прав, а наголошують на проблемі їх сутності, насамперед, дискримінації, закликаючи до реального втілення принципу рівності, декларованого як актами з прав людини міжнародного значення, так і конституцією.

Важливо відмітити, що процес сприйняття конкретним соціумом інших ідентичностей та визнання їх права на існування, що супроводжується формуванням і удосконаленням певного обсягу антидискримінаційного законодавства держави, може супроводжуватись пошуком нового співвідношення права і моралі та загостренням відповідних протиріч. Адже об'єктивна динамічність і розширення каталогу прав людини призводить до

зародження абсолютно нових прав, до переліку яких, окрім екологічних, інформаційних прав, права на мир, на ядерну безпеку, на космос, а також соматичних прав (прав людини розпоряджатися своїм тілом – зокрема, право на смерть, зміну статі, трансплантацію органів, штучне репродукування, стерилізацію, аборт тощо) відносяться в тому числі й право на гендерну ідентичність, сексуальну ідентичність та надання права на шлюб особам однієї статі. У цьому зв'язку вчені констатують факт формування, а також необхідності подальших досліджень та регламентації четвертого, п'ятого та шостого поколінь прав людини.

У контексті глобалізації доктрини прав людини, реалізації принципів людського виміру державо- і правотворчих процесів у сучасному демократичному світі, а також формування як сучасного міжнародного гуманітарного права, так і конституційного гуманітарного права, зазначимо, що визначальними віхами демократизації й сьогоденного стану правового захисту прав людини за ознакою сексуальної орієнтації та сексуальної ідентичності є прийняття Загальної декларації прав людини 1948 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., що закріпили рівність всіх людей перед законом та право без будь-якої різниці на рівний їх захист законом, а також право на рівний захист від будь-якої дискримінації і від будь-якого підбурювання до такої дискримінації. Дані акти з прав людини міжнародного значення у переліках ознак, за якими не може бути привілеїв чи обмежень, прямо не вказують сексуальну орієнтацію і сексуальну ідентичність, проте містять формулювання «інша обставина». Втім, виходячи зі змісту норм міжнародного права, згідно з якими всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, сексуальна орієнтація та сексуальна ідентичність також є забороненими для дискримінації ознаками.

Важливим здобутком у даній сфері стала хвиля утворення і активізації ряду правозахисних організацій, діяльність яких безпосередньо присвячена питанням реалізації прав ЛГБТІ. Так, друга половина ХХ ст. характеризується заснуванням такої потужної міжнародної організації, як Міжнародна асоціація лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів (англ. International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association, скор. ILGA) (1978 р.), до якої на сьогодні включені понад 600 ЛГБТІ-організацій приблизно 110 країн світу.

Не менш важливими на історичному шляху становлення правового захисту прав людини щодо сексуальних меншин стали й інші міжнародно-правові документи, які, на відміну від вищезазначених, прямо закріпили заборону дискримінації за даними ознаками. У цьому контексті, насамперед, згадаємо прийняття Парламентською Асамблеєю Ради Європи 1 жовтня 1981 р. Резолюції 756 (1981) про дискримінацію гомосексуалів [30], в якій було визнано право на сексуальне самовизначення з досягненням особою встановленого національним законодавством віку повноліття, а також відкидалося визнання гомосексуальності психічним розладом, спрямо її виключенню Всесвітньою організацією охорони здоров'я з Міжнародної класифікації хвороб (1990 р.).

У 1984 р. Парламентською Асамблеєю Ради Європи було прийнято Резолюцію 1984 (2014) на захист від усіх форм дискримінації і насильства на підставі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності [29], у якій зазначено, що, спираючись на досвід співпраці з державами перехідного періоду, Асамблея вважає ключовим для зміцнення демократії, верховенства права та дотримання прав людини і основоположних свобод вирішення ряду конкретних питань, серед яких: припинення роботи над законопроектами, складеними за зразком законів про заборону «пропаганди гомосексуалізму» і боротьба з усіма формами насильства проти представників ЛГБТ-співтовариства.

Необхідність формування у загальнолюдському масштабі толерантності щодо меншин визнана Генеральною Асамблеєю ООН. У підписаній державами-членами і затвердженій резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р., Декларації принципів толерантності [22] висловлюється занепокоєння у зв'язку з актами нетерпимості, насильства, тероризму, ксенофобії, агресивного націоналізму, расизму, антисемітизму, відчуження, маргіналізації та дискримінації щодо соціально найменш захищених груп у суспільстві, а також актами насильства та залякування щодо окремих осіб, які реалізують своє право на свободу думки і висловлювання переконань, проявами, що почастишали останнім часом і становлять загрозу зміцненню миру та демократії на національному і міжнародному рівнях. Звертаючи особливу увагу на обов'язок держав-членів розвивати та забезпечувати поважання прав людини та основоположних свобод для всіх без винятку і боротися з проявами нетерпимості, держави-члени визначили засади реалізації принципу толерантності на державному рівні, акцентували увагу на соціальних аспектах і започаткували Міжнародний день толерантності. Наголосивши на проблемі маргіналізації соціально найменш захищеної груп, їхнього вилучення із суспільного та політичного життя, насильства і дискримінації щодо них як наслідку нетолерантності, держави-члени взяли на себе зобов'язання сприяти формуванню психології толерантності й ненасильства.

26 вересня 2000 р. Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила Рекомендацію № 1474 (2000) «Про становище лесбійок і геїв у державах-членах Ради Європи», закликавши держави-члени включити сексуальну орієнтацію до ознак, за якими забороняється дискримінація відповідно до національного законодавства [26].

Також визначальним для реалізації рівноправного поводження та забезпечення повного рівноправ'я на практиці стало прийняття Директиви Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 р., що встановлює загальні рамки рівноправного відношення у сфері зайнятості і професійної діяльності [4], спрямованої на визнання важливості боротьби проти будь-яких видів дискримінації у сфері праці. Пункт «12» Директиви закріплює, що будь-яка пряма або опосередкована дискримінація на основі релігії або віросповідання, обмежених фізичних можливостей, віку або сексуальної орієнтації у сферах, що охоплюються цією Директивою, має бути забороненою на території Співтовариства, адже «дискримінація, заснована на релігії або віросповіданні, обмеженнях фізичних можливостей, віці або сексуальній орієнтації, може зашкодити досягненню цілей Договору ЄС, особливо досягненню високого рівня зайнятості і соціального захисту, підвищенню рівня життя, економічного та соціального взаємозв'язку, а також вільному пересуванню осіб» (пункт «11»).

29 липня 2006 р. на Міжнародній конференції, присвяченій правам ЛГБТ-спільноти у м. Монреаль, Канада було прийнято Монреальську декларацію про права лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерів (ЛГБТ) [20]. Документ охоплює всі аспекти прав від гарантій фундаментальних прав та свобод людини і громадянина до питання запобігання та протидії дискримінації сексуальних меншин в сферах охорони здоров'я, освіти, імміграції. В Декларації також наголошено на проблемі криміналізації добровільного вступу у статевий зв'язок між особами однієї статі в сімдесяти п'яти державах – більш ніж третині держав світу, що за міжнародними стандартами прав людини визнається дискримінацією і порушенням права на приватність.

Також у 2008 р. було прийнято розроблену 128 визнаними захисниками та експертами у галузі прав людини Декларацію принципів рівності, що отримала характеристику сучасного міжнародного розуміння принципів рівності [21]. Будучи схваленою Парламентською Асамблеєю Ради Європи [28], Декларація сприяла розробці антидискримінаційного законодавства в ряді держав світу.

Також 18 грудня 2008 р. Генеральній Асамблеї ООН було представлено ініційовану Францією за підтримки ЄС Декларацію ООН з питань сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, яка засудила насильство, стигматизацію та дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, що була підписана 96 з 192 держав-членів ООН, в тому числі й Україною [34]. Передусім даний документ був підготовлений у формі резолюції ООН, однак пізніше за браком голосів держав-підписантів було прийнято рішення про прийняття його як декларації.

31 березня 2010 р. Комітет Міністрів Ради Європи (за підтримки держав-членів, в тому числі й України) прийняв Рекомендацію державам-членам «Про заходи з боротьби проти дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності» CM/Rec(2010)5 [27], у якій наголошено на важливості розгляду наявних законодавчих та інших заходів, перегляду їх, а також збирання й аналізу відповідної інформації з метою відстеження та усунення прямої і непрямой дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності; забезпечення прийняття і ефективного втілення в життя законодавчих та інших заходів з боротьби з дискримінацією за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності задля забезпечення дотримання прав людини щодо лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерних осіб, а також заради просування толерантності до них тощо.

На виконання Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи CM/Rec(2010)5 29 квітня 2010 р. Парламентською Асамблеєю Ради Європи було ухвалено два інші важливі антидискримінаційні документи – Резолюцію 1728 (2010) Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності [15] та Рекомендацію 1915 (2010) Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності [16].

У контексті порушеної у даній частині дослідження проблематики історично важливим документом у галузі прав людини є Резолюція ООН про права людини, сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність A/HRC/17/L.9/Rev.1 від 17 червня 2011 р. [25], яку було ухвалено Радою ООН з прав людини. Насамперед, Резолюцію було спрямовано на заборону дискримінації сексуальних меншин. Вона передбачає заснування спеціального органу, який має стежити за дотриманням прав ЛГБТ у всіх регіонах світу, а також створення комісії, що здійснюватиме моніторинг законодавства держав на предмет наявності законів, що утискають права представників ЛГБТ-спільноти. Показово, що Україна, підтримавши голосуванням прийняття резолюції, долучилася до держав-підписантів.

17 листопада 2010 р. Комітет Міністрів Ради Європи прийняв Рекомендацію CM/Rec(2012)12 державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [17], згідно з якою щодо суддів або кандидатів на посаду судді не має бути жодної дискримінації на підставі статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних або інших поглядів, національного або соціального походження, належності до національної меншини, власності, неспроможності, народження, сексуальної орієнтації або інших ознак.

Також важливу роль у становленні правового захисту прав людини за ознакою сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності відіграє практика Європейського Суду з прав людини, юрисдикція якого включає всі питання, які стосуються тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Як відомо, Конвенція, безпосередньо не передбачає заборону дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації. Однак, рішення Суду свідчать про однозначну заборону дискримінації за даною ознакою та сприяння захисту права сексуальних меншин на особисте і сімейне життя, права на приватність тощо. Наприклад, за рішенням Європейського Суду з прав людини від 22 жовтня 1981 р. по справі *Dudgeon v. The United Kingdom* закони, що передбачають кримінальну відповідальність за добровільні гомосексуальні акти, визнаються порушенням права на повагу до приватного життя [19]. Дане рішення стало першим прийнятим на користь ЛГБТІ у практиці Суду. Як наслідок в жовтні 1982 р. Актом про статеві злочини у Північній Ірландії було декриміналізовано добровільні одностатеві акти між чоловіками, що досягли 21-річного віку.

Слід зазначити, що у фарватері відповідних трендів у міжнародному гуманітарному праві рухається й національне конституційне законодавство, що регламентує права людини за ознаками сексуальної орієнтації та сексуальної ідентичності, яке в умовах глобалізації зазнає суттєвої модифікації та модернізації, у тому числі у формі безпосереднього закріплення заборони дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації на конституційному рівні.

В процесі зближення України з ЄС також виникла необхідність у прийнятті відповідного антидискримінаційного законодавства. У Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [5] законодавець закріпив визначення дискримінації як ситуації, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або

користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними. На недоліки прийнятого закону вказала Європейська комісія проти расизму та нетерпимості, серед яких було зауваження: перелік ознак, дискримінація за якими забороняється, є невичерпним, що є позитивним, проте, бажано було б також додатково вказати такі ознаки як сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність [12, с. 217].

Слід констатувати, що Україна не має гармонійної та адекватної загальносвітовим тенденціям національної політики в галузі рівності та недискримінації, хоча й існують державні окремі стратегії, розроблені стосовно певних груп, уразливих до дискримінації. Виміряти їхню успішність важко, тим не менш той факт, що відповідно стратегії розробляються, вказує на певну готовність із боку держави для досягнення прогресу в даних галузях. Так, наприклад, затверджена Указом Президента України № 501/2015 від 25 серпня 2015 р. Національна стратегія у сфері прав людини [18], що визначає основні напрямки захисту прав людини державою, жодним чином не торкається проблеми дискримінації сексуальних меншин. Проте, План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р [11] передбачає низку заходів на створення ефективної системи запобігання та протидії дискримінації ЛГБТІ.

У цілому вітчизняний досвід конституційно-правової регламентації прав людини, практика конституційної правореалізації та конституційного правокористування у цій сфері, а також доктринального супроводу цього процесу, свідчать, що ЛГБТІ-спільнота в Україні займає маргінальне положення не тільки у політичній та соціально-культурній сфері, але й сучасному академічному дискурсі. В Україні інтерес до даної тематики особливо загострився останніми роками, набуваючи особливого звучання в політичній сфері, в аспекті законодавчих ініціатив (наприклад, законопроектів № 0945 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір)» [13] та № 10290 «Про заборону спрямованої на дітей пропаганди гомосексуалізму» [14]), взаємовідносин між різними політичними силами, громадськими організаціями та рухами, організації та проведенні Маршів рівності у Києві та Одесі тощо.

Водночас, як свідчать соціологічні дослідження, існує високий рівень дискримінаційного фону в Україні, і випадкам дискримінації можуть бути піддані не лише представники ЛГБТІ-спільноти, а і все інше населення. Українське суспільство демонструє вкрай високий рівень гомофобії щодо представників ЛГБТІ-спільноти – у переважній більшості громадян залишається упереджене стереотипне сприйняття сексуальних меншин. Негативне ставлення населення зумовлене стереотипним мисленням, що гомосексуальність – протиприродне явище, браком поінформованості, релігійною пропагандою [6].

Отже, інтерпретація прав людини у відношенні сексуальної орієнтації у сучасному світі є вкрай неоднозначною і залежить від конкретної політичної і соціально-культурної ситуації в конкретній державі. Однак в цілому проблема сексуальних меншин у конституційному праві традиційно розглядається саме в такому контексті та не викликає будь-яких сумнівів, як з точки зору своєї практичної актуальності, так і науково-пізнавального значення.

Наведені вище методологічні та прикладні проблеми міжнародно-правового та конституційно-правового забезпечення прав людини за ознакою сексуальної орієнтації та сексуальної ідентичності, нажаль, ще не стали предметом пильної уваги вітчизняних вчених-конституціоналістів. Враховуючи серйозні виклики та загрози, які виникають у сфері реалізації та захисту прав людини в цілому, наукова громадськість має висловлювати свою виважену позицію щодо актуальних проблем інституціоналізації та конституювання прав меншин в цілому та сексуальних меншин, зокрема.

Бібліографічний список:

1. Вопросы меньшинств в Республике Беларусь, Европе и мире / Европейский центр по вопросам меньшинств ; сост., авт. предисл. А. Осипов, А. Василевич. – Минск : Медисонт, 2012. – 200 с.
2. Горшков А. С. Институционализация меньшинств в поле публичной политики : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. полит. наук : спец. 23.00.02 «Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии» / А. С. Горшков ; Пермский государственный университет. – Пермь, 2009. – 28 с.
3. Джокьякартские принципы. Принципы применения международно-правовых норм о правах человека в отношении сексуальной ориентации и гендерной идентичности. Приняты группой профильных экспертов в Джокьякарте, Индонезия 6–9 ноября 2006 года. – 2007. – 37 с.
4. Директива Ради 2000/78/ЄС від 27.11.2000 р., що встановлює загальні рамки рівноправного відношення у сфері зайнятості і професійної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minjust.gov.ua/file/32391>
5. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 32. – ст. 412
6. Звіт за результатами дослідження: «Опитування громадської думки для визначення суспільного сприйняття ЛГБТ та шляхів його поліпшення» / Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАН України. Виконаний на замовлення Всеукраїнської громадської організації «Гей-Альянс Україна». – Київ, 2013. – 50 с.
7. Кравчук А. Традиційна орієнтація. Міфи та факти щодо ЛГБТ / А. Кравчук. – Київ: Центр «Наш світ», 2015. – 73 с.
8. Кресіна І. О. До питання про прояви дискримінації на расовому та етнічному ґрунті / І. О. Кресіна // Політичний менеджмент. – 2007. – № 4. – С. 31-40.

9. Кушніренко І. Ю. Міжнаціональна толерантність в політичному процесі сучасної України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / І. Ю. Кушніренко. – Одеса, 2008. – 17 с.
10. ООН закликає протидіяти дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та статевої приналежності [Електронний ресурс] // Організація Об'єднаних Націй в Україні. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/information-centre/news/1626>
11. План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-p>
12. Права людини в Україні – 2013. Доповідь правозахисних організацій. / За ред. Є. Ю. Захарова / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків: Права людини, 2014. – 456 с.
13. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір)», внесений народними депутатами України Є. Царьковим, К. Лук'яною, П. Унгуряном, Ю. Ковалевською, Т. Чорноволом, Л. Григорович. Реєстраційний № 0945 від 12.12.2012 [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=40734
14. Проект Закону України «Про заборону спрямованої на дітей пропаганди гомосексуалізму», внесений народним депутатом України В. В. Колесніченком. Реєстраційний № 10290 від 30.03.2012 [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=43007
15. Резолюція 1728 (2010) Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності [Електронний ресурс] / Парламентська Асамблея Ради Європи. – Режим доступу : http://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5BRussian_documents%5D/%5B2010%5D/%5BApr2010%5D/Res1728_rus.asp
16. Рекомендація 1915(2010) Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності [Електронний ресурс] / Парламентська Асамблея Ради Європи. – Режим доступу : http://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5BRussian_documents%5D/%5B2010%5D/%5BApr2010%5D/Rec1915_rus.asp
17. Рекомендація CM/Rec(2012) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a38
18. Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» № 501/2015 від 25 серпня 2015 р. [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>
19. Case of Dungeon v. The United Kingdom, 22 October 1981 [Електронний ресурс] / European Court of Human Rights. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57473>
20. Declaration of Montreal, 2006 [Електронний ресурс] / International Conference on LGBT Human Rights. – Режим доступу : <http://www.declarationofmontreal.org/DeclarationofMontreal.pdf>
21. Declaration of Principles on Equality, 2008 [Електронний ресурс] / The Equal Rights Trust. – Режим доступу : https://www1.umn.edu/humanrts/instree/declar_principles_equality.pdf
22. Declaration of Principles on Tolerance, 1995. Records of the General Conference Volume 1 Resolutions, Paris 25 October to 16 November 1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001018/101803e.pdf#page=75>
23. DeGagne A. Queering the language of «sexual minorities» in Canada / A. DeGagne. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ideas-idees.ca/blog/queering-language-sexual-minorities-canada>
24. Donnelly J. Non-Discrimination and Sexual Orientation: Making a Place for Sexual Minorities in the Global Human Rights Regime / J. Donnelly // Innovation and Inspiration: Fifty Years of the Universal Declaration of Human Rights. Amsterdam: Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences. – 1999. - p. 93-110.
25. June 17, 2011 Vote Breakdown by Country on UN Resolution on Sexual Orientation and Gender Identity A/HRC/17/L.9/Rev.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalequality.org/storage/documents/pdf/votecount-un-sogi-june2011.pdf>
26. Recommendation 1474 (2000) Situation of lesbians and gays in Council of Europe member states [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.equal-jus.eu/159/>
27. Recommendation CM/Rec(2010)5 of The Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity (adopted by the Committee of Ministers on 31 March 2010 at the 1081st meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/dg4/lgbt/Source/RecCM2010_5_EN.pdf
28. Resolution 1844 (2011) The Declaration of Principles on Equality and activities of the Council of Europe Adopted by PACE Committee, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=18046&lang=en>
29. Resolution 1984(2014) Request for Partner for Democracy status with the Parliamentary Assembly submitted by the Parliament of the Kyrgyz Republic [Електронний ресурс] / Parliamentary Assembly. – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20747&lang=en>
30. Resolution 756 (1981) Discrimination against homosexuals [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16167&lang=EN>
31. The Anti Homosexuality Bill, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.publiceye.org/publications/globalizing-the-culture-wars/pdf/uganda-bill-september-09.pdf>

32. The Social Studies Curriculum: purposes, problems and possibilities [Електронний ресурс] / [edited by] E. Wayne Ross. – 3rd ed. – New York: State University of New York Press, 2006. – 369 p. – Режим доступу : http://www.academia.edu/179168/The_Social_Studies_Curriculum_Purposes_Problems_and_Possibilities_3rd_Edition
33. Ullerstam L. The Erotic Minorities: a Swedish View. – L.: Calder & Boyars, 1967. – 146 p.
34. UN declaration on sexual orientation and gender identity (2008) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://en.wikisource.org/wiki/UN_declaration_on_sexual_orientation_and_gender_identity

УДК 32: 001. 891.3 (075. 8)

НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Воронянський О. В., к. і. н., професор, професор кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Воронянський О. В. Національний суверенітет: політологічний аспект

Здійснено аналіз політичного змісту категорії «національний суверенітет» із точки зору теорії політичних систем. Розглянуто проблему суб'єктності національного суверенітету та сфери його реалізації. Визначено, що політичні характеристики даної категорії відносяться не лише до сфери міжнародних відносин, а значною мірою детерміновані динамікою відносин суб'єктів влади в конкретній політичній системі. Автор доводить, що процес реалізації національного суверенітету носить конкурентний характер боротьби в суспільстві за вплив на прийняття державних рішень і в кінцевому підсумку – боротьби за державну владу. Це означає залежність категорії «національний суверенітет» від розподілу ресурсів влади в суспільстві, а також передбачає диференціацію реальних суб'єктів політичної влади всередині нації.

Ключові слова: національний суверенітет, нація, ресурси влади, права громадян.

Voronianskyi O. V. National Sovereignty: Political Aspects

The analysis of the political content of the category of "national sovereignty" from the standpoint of the theory of political systems is conducted. The problem of subjectivity and scope of the implementation of national sovereignty was considered. It was determined that the political characteristics of this category are not only to the sphere of international relations, and largely deterministic dynamics of power relations of actors in the political system. The author argues that the process of implementing national sovereignty is the competitive nature of the struggle in society for the influence on the adoption of state decisions and, ultimately, the struggle for state power. This means the dependence of the category "national sovereignty" on the distribution of power resources in society, as well as the differentiation of real subjects of political power within the nation

Key words: national sovereignty, nation, power resources, the rights of citizens.

Процес розбудови сучасної української держави вимагає всебічних досліджень проблематики національного суверенітету як фундаментального елементу державотворення. Проблема національного суверенітету давно є предметом пильної уваги політологів, соціологів, юристів, філософів. Основні методологічні принципи її вивчення визначили дослідження таких класиків політико-правової думки, як Ж.-Ж. Руссо, Ф. Гізо, Ж. де Местр, Ж. Марітен, К. Шмітт. Розробці теорії національного суверенітету сприяли дослідження М. Вебера, Т. Веблена, Р. Даля, К.Дойча, М. Дюверже, К. Кребіла, Л. Опенгеймера, Т. Парсонса, Р. Хааса. В сучасній українській науковій літературі дана проблематика підіймалася в працях В. Гапотія, В. Кременя, М. Розумного, Н. Палієнка, Ю. Тарана, А. Ященко та ін.

Незважаючи на те, що поняття «національний суверенітет» виникло ще в XVIII столітті, серед дослідників досі немає однозначної оцінки цієї категорії, її сутності та змісту. У сучасній науковій літературі паралельно вживаються три категорії: народний суверенітет, національний суверенітет та суверенітет нації. Під поняттям народний суверенітет розуміється повновладдя народу. Це передбачає, що народ, який виражає свою волю через вибори та референдуми є джерелом державної влади. У свою чергу, вважається, що держава є політичною організацією нації, яка є політично організованим народом. Звідси паралельне вживання термінів «держава» і «нація» в західній науковій думці та політичній практиці. Зазначимо, що класична західна політична наука використовує категорії національного і державного суверенітету як синоніми [1]. Так, посилаючись на дану практику, автори Національної доповіді «Національний суверенітет України в умовах глобалізації» за 2011 рік, виходячи з того, що прикметник «національний» має бути застосований до того суверенітету, носієм якого виступає національна держава (нація-держава), взагалі пропонують вважати поняття «національний суверенітет» тотожним поняттю «державний суверенітет» [2, с.8].

Дефініція «народ» при цьому означає просто населення, не маючи ніякого політичного забарвлення. Оскільки володіння соціально-економічними і політичними засобами для реальної участі в управлінні справами суспільства і держави передбачає саме організованість суб'єкта суверенітету, ця дефініція не може бути придатною